

## Соціальні ініціативи як інструмент подолання міграційних ризиків в Україні

15 травня 2012 р. у Міжнародний день сім'ї в Інституті регіональних досліджень НАН України відбувся круглий стіл на тему «Соціальні проблеми української міграції». Формат заходу дозволив об'єднати інтереси представників науки, органів державної влади, громадськості, а також окремих осіб-мігрантів. У роботі круглого столу взяли участь фахівці Головного управління Державної міграційної служби України у Львівській області, Львівського міського центру зайнятості, Об'єднання профспілок Львівщини, Міжнародного благодійного фонду «Карітас», а також інших навчальних і наукових структур м. Львова.

Програма заходу була доволі насичена і корелювала з метою привернення уваги представників як державних, так і недержавних установ до актуальних проблем сучасної четвертої хвилі міграції, її наслідків для українських родин, для суспільства загалом.

Модератором круглого столу виступив директор Інституту регіональних досліджень НАН України, д.е.н., проф. *В. С. Кравців*. Привітавши усіх присутніх з Міжнародним днем сім'ї, він окреслив основні віхи розвитку наукових досліджень міграційної тематики, наголосив на актуальних соціальних проблемах сучасності. У своєму слові він ще раз підкреслив правильність обраного Інститутом напряму досліджень, вказав на позитиви проведення у свій час Міжнародної науково-практичної конференції з питань міграції (2010), круглого столу з питань соціального захисту мігрантів (2011), які забезпечили позитивний резонанс науковим дослідженням. Василь Степанович наголосив на незадовільності темпів вирішення міграційних проблем в Україні та її регіонах, порушив проблему міграційного обліку, вказав на нові тенденції в плані змін мотивації міграційної активності українського населення. Особливу увагу наголосив на потребі вирішення проблем організації соціального захисту дітей трудових мігрантів. Завершуючи вступне слово, *В. С. Кравців* запевнив учасників круглого столу, що за підсумком його роботи будуть підготовлені рекомендації органам державної влади та місцевого самоврядування.

Основну доповідь круглого столу виголосила завідувач відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Інституту, доктор економічних наук, професор *У. Я. Садова*. Тема виступу «Людина, міграція, соціум: від теорії до практики» включала декілька аспектів, які по суті стали основою презентації монографії «Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації». *У. Я. Садова* відзначила, що сучасний світ надзвичайно швидко змінюється і ці зміни допомагає осмислити міграційна теорія. Говорячи про чергове загострення соціальних ризиків (у т.ч. міграційних), обумовлених четвертою міграційною хвилею, вона відзначила, що для науковців-соціологів, економістів, а також представників громадськості, – це широке поле для діяльності. Власне міграційні ризики породжують деформації демографічного простору, деградацію соціального простору, дезорієнтацію інформаційного простору, декомпозицію екістико-поселенського простору і дезінтеграцію економічного простору держави. Ці питання стали складовою пре-

зентованої пізніше монографії. Показово, що в монографії авторам вдалося обґрунтувати ідею формування моделі регіональної міграційної політики – важливого інструменту забезпечення економічної та соціальної ефективності міграцій. Це необхідний крок до досягнення конкурентоспроможності інноваційно налаштованих регіональних економік і росту добробуту населення. Нагадавши присутнім про відзначення світовою громадськістю Міжнародного дня сім'ї, *У. Я. Садова* акцентувала увагу на складній і болючій проблемі міграції – темі дистантної сім'ї.

Логічним продовженням теми стала доповідь голови митрополичої комісії УГКЦ у справах мігрантів, здобувача Інституту регіональних досліджень НАН України *Г. П. Селешука* та к.соціол.н., старшого наукового співробітника Інституту народознавства НАН України *О. Б. Іванкової-Стецюк*. Вони презентували результати проведеного соціологічного дослідження викликів та перспектив гармонійного існування полілокальної сім'ї із застосуванням методу фокус-групової дискусії. Дослідники представили дуже цікаве наукове видання «Виклики та адаптаційні резерви полілокальних родин українських трудових мігрантів», у якому обґрунтовано обставини формування полілокальних родин в умовах «четвертої» хвилі української трудової міграції, а також показано основні здобутки, втрати та ризики таких сімей, їх компенсаторні ресурси і механізми, перспективи функціонування родини в умовах полілокальності, авторське бачення методології дослідження даного феномену. У цьому науковому виданні акцентовано увагу на необхідності постійної діагностики стану сімей і динаміки змін в їхніх структурах, а також соціальних мереж, до яких залучені представники різних поколінь полілокальних сімей.

Не менш цікавими були доповіді представників МБФ «Карітас» *Р. М. Кіся* (головний юрисконсульт, керівник проектів у міграційній сфері) та *З. О. Лукавцецької* (національний координатор проектів для дітей та молоді), які порушили надзвичайно важливу тему до обговорення, а саме щодо досвіду громадських організацій у забезпеченні соціальної захищеності дітей мігрантів. Висвітлені проблеми викликали активну дискусію з метою пошуку шляхів їх вирішення.

Варто відзначити, що у дискусії круглого столу активну участь взяли практично всі його учасники. Зокрема, у своєму виступі представник Державної міграційної служби у Львівській області *С. А. Хітрова* висловила глибоке побажання подальшої активної співпраці з ефективним застосуванням результатів науково-дослідної роботи у безпосередній діяльності органів державної влади.

Старший науковий співробітник Інституту народознавства НАН України, к.і.н. *О. А. Сапеляк* виголосила аргументи на користь необхідності звернення до досвіду попередніх поколінь регулювання міграційних процесів, коли, для прикладу у післявоєнний період особа не могла мігрувати, якщо члени її сім'ї залишались на батьківщині.

Представник об'єднання профспілок Львівщини *М. М. Будзан* звернув увагу присутніх на проблеми низького рівня оплати праці в Україні, що є основним демомотиватором трудової діяльності на батьківщині. Його думку підтримала завідувач відділу моніторингу регіонального розвитку ІРД НАН України, д.е.н., проф. *С. О. Ішук*, яка вказала на дуже низьку частку вартості праці у собівартості продукції супроти європейських стандартів. Науковий співробітник відділу територіальних суспільних систем та просторового розвитку ІРД НАНУ, к.е.н. *О. В. Кушнірецька* наголосила на системі цінностей у формуванні окремих аспектів мігра-

ційної поведінки (матеріальних і нематеріальних), які регламентують міграційну активність людей чи їх повернення на батьківщину. Старший науковий співробітник відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону ІРД НАН України, к.е.н. *В. Я. Бідак* наголосив на гострій необхідності вдосконалення механізмів регулювання міграційних процесів з базуванням на якісній інформаційній базі даних.

Цікавими були висловлювання к.е.н., доцента кафедри міжнародних економічних відносин Львівської комерційної академії *І. А. Лапшиної*, яка обґрунтувала необхідність визначення рівня життя населення через індекс щастя. Аргументом стало те, що згідно з соціологічними дослідженнями лише третина українського населення почувається щасливою (це – основна передумова для підвищення їх міграційної активності).

Учасниками круглого столу за результатами роботи було підготовлено наступні рекомендації.

**РЕКОМЕНДАЦІЇ**  
**учасників засідання круглого столу**  
**«Соціальні проблеми української міграції»,**  
**15 травня 2012 р., м. Львів**

Учасники круглого столу – уповноважені представники територіальних органів державної влади у Львівській області, академічних установ, навчальних закладів, професійних, профспілкових, релігійних та інших громадських організацій, – обговоривши актуальні соціально-економічні проблеми регіону у сфері міграцій та зосередивши увагу на теоретичних й прикладних аспектах місця людини в соціумі, концептуальних засадах формування та реалізації загальнонаціональної та регіональної міграційної політики в Україні, відзначають таке:

- вітчизняна трудова міграція виступає одним із визначальних чинників суспільного й економічного життя країни, справляючи значний вплив на стан дотримання громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав українських громадян;
- підхід до формування комплексної системи захисту громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав українських мігрантів, що використовується провідними країнами світу у міжнародній і національних практиках систем соціальної безпеки, має фрагментарний характер. Про це свідчить хаотичне, вибіркове, паралельне функціонування окремих інструментів систем, призначених для захисту мігрантів від окремих видів міграційних загроз;
- соціальні ініціативи як засіб запобігання та подолання міграційних ризиків, розрізнені як організаційно, так і ідеологічно, політично, економічно, інформаційно. Результативність роботи територіальних органів Державної міграційної служби знижується через дефіцит у різних видах ресурсів – інженерних засобах, обладнанні, техніці, інформаційних, кадрових, фінансових;
- розробка індикаторів системи захисту громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав українських мігрантів не має комплексного характеру, слабо орієнтована на вивчення власного історичного досвіду, на осмислення нової шкали цінностей мігрантів, як це вимагає аксіологія.

За результатами обговорення порядку денного з соціальних проблем української міграції учасники засідання вважають за доцільне рекомендувати:

**Верховній Раді України:**

- Розробити комплексну національну Стратегію розвитку й нарощування людського капіталу, включаючи міграційний, яка б містила заходи підвищення якості життя населення України.
- Передбачити в Концепції державної міграційної політики питання рееміграції та реінтеграції тих громадян України, які тривалий період часу перебували за кордоном. Затвердити Концепцію циркулярної міграції.
- Узгодити національне законодавство України з міграції з міжнародними стандартами в частині санітарно-гігієнічного контролю потоків міграції, біометричної верифікації, контролю квот імміграції в Україну (селективний підхід), контролю квот еміграції з України, в тому числі кваліфікованих фахівців, контролю наслідків ситуативної міграції, протидії нелегальної міграції, протидії злочинності мігрантів, сприяння інтеграції в суспільство тощо.

**Кабінету Міністрів України:**

- Розробити Комплексну Програму реалізації єдиної міграційної політики в Україні, яка б гармонізувала роботу відповідних міністерств та відомств – Міністерство закордонних справ України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Комісія при Президентові України з питань громадянства, прикордонні служби, служби зайнятості, органи державної податкової служби, а також Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, науково-дослідні інститути НАН України.
- У механізмі реалізації цієї Програми особливу увагу звернути на підходи, що стосуються ідеологічного, мотиваційного та інституційного характеру.
- Зокрема, в ідеологічному плані забезпечити розробку матриці цілей (з конкретизацією позиції держави щодо принципів забезпечення добробуту мігранта<sup>1</sup>), а також індикаторів комплексної системи захисту громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав українських мігрантів з урахуванням історичного, а також аксіологічного підходу вирішення проблем (через осмислення нової шкали цінностей мігрантів, у якій мало б місце задіявання механізму сепарації псевдоцінностей).
- У мотиваційному (функціональному) плані підготувати пропозиції щодо реформування оплати праці в Україні – основний демотиваційний чинник трудової міграції за кордон. Ключовим елементом має бути значне підвищення рівня мінімальної заробітної плати в Україні. Посилити взаємозв'язок професійно-кваліфікаційної структури фахівців, що випускаються закладами системи вищої освіти України, кваліфікації кадрів з потребами національного ринку праці.
- В інституційному плані визначити принципи територіальної організації і розвитку мережі державних та недержавних інституцій, з якими координує свою діяльність Державна міграційна служба України. Серед них – Кабінет Міністрів України, зокрема Рада з питань трудової міграції, Міністерство закордонних справ України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Комісія при Президентові України

<sup>1</sup> **Ідеологія добробуту мігранта** може розглядатися з різних позицій - як тягар, як соціальна згуртованість, як принцип розподілу, як капіталовкладення, як мережа безпеки, як система заохочення до праці, як право.

з питань громадянства, прикордонні служби, служби зайнятості, органи державної податкової служби, Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, науково-дослідні інститути НАН України, Всеукраїнська спілка мігрантів в Україні та за її межами й інші громадянські інституції недержавного сектору.

- Забезпечити вищу ефективність роботи з легалізації перебування мігрантів за кордоном шляхом укладання спеціальних міждержавних договорів та угод, доступу до соціального пакету в країні перебування. Контролювати дотримання положень уже укладених та укладати нові дво- і багатосторонні міждержавні угоди, зокрема, про встановлення відповідного правового режиму (можливості дотримання встановлених прав людини), визнання освітньо-кваліфікаційного рівня мігрантів з України, гармонізації пенсійного забезпечення тощо.
- Розробити та реалізувати Загальнодержавну програму щодо захисту прав і свобод трудових мігрантів за кордоном (з обов'язковим блоком заходів щодо підтримки полілокальних родин різного типу).
- Забезпечити організацію та підтримку функціонування навчальних закладів з можливістю вивчення рідної мови за кордоном, де зосереджені громади українських мігрантів.

**Державній міграційній службі (ДМС) України** спільно з органами державної влади на місцях, академічною та вузівською наукою, громадськими організаціями, бізнесом:

- Забезпечити більш фахову експертизу міграційно спрямованих законопроектів, які подаються до розгляду на засіданнях Верховної Ради України.
- Виступати ініціатором подачі законопроектів, де б мало місце вирішення проблем соціального захисту українських трудових мігрантів, ведення регіональної міграційної політики.
- Приступити до розробки загальної методології оцінки міграційних ризиків у залежності від виду загроз.

**Установам академічної та вузівської науки:**

- Активізувати співпрацю з органами державної влади та місцевого самоврядування з метою наукового обґрунтування управлінських рішень з питань міграції.
- При обґрунтуванні концептуальних засад реалізації державної (регіональної) міграційної політики, а також розробці часткових проектів міграційного спрямування, виходити з аксіологічних (ціннісних) аспектів формування мобільності населення.
- Розробити методологічне та методичне забезпечення для міждержавного порівняльного аналізу якості життя населення (виходячи на інтегральний індекс щастя).
- Виробити якісну методологію обліку і статистики міграційних процесів, формуванням інформаційної бази даних про явища та процеси, пов'язані з міграцією за різними напрямками, – джерела перманентного моніторингу ситуації в міграційній сфері.

**Засобам масової інформації:**

Забезпечити поширення досвіду, а також соціальних ініціатив державних та недержавних, громадських організацій у царині реалізації міграційної політики

в Україні та її регіонах. Забезпечити ширше висвітлення проблем, що стосуються подолання міграційних ризиків, соціальної захищеності мігрантів.

***Територіальним органам державної виконавчої влади та органам місцевого самоврядування:***

- Взятися за розробку та реалізацію Цільових комплексних Програм відродження працевісткового високотехнологічного виробництва у регіонах. Мета – забезпечення першим робочим місцем випускників вищих навчальних закладів, підвищення мотивації професійних кадрів щодо рееміграції в Україну. Для Львівської області це може бути галузь радіоелектроніки або ж машинобудування.
- Місцевим органам державної влади спільно з органами юстиції, освіти, науки, іншими зацікавленими суб'єктами соціально-економічних та правових запропонувати зміни у нормативно-розпорядчі акти України щодо соціалізації дітей мігрантів в силу труднощів через відсутність одного чи обох з батьків.

***Громадським організаціям, церкві:***

- Забезпечити ефективний соціальний та психологічний супровід дітей і сімей трудових мігрантів. Це можливо через розвиток потужної мережі соціальних служб, які б конкурували між собою, як це спостерігається у розвинених країнах.
- Посилити через соціальні служби співпрацю з тими спільнотами, які формуються з числа емігрантів за кордоном, а також з числа реемігрантів на території України.
- Сприяти залученню релігійних організацій до патронату духовного здоров'я мігрантів та їх родин.
- Сприяти створенню та підтримці функціонування навчальних закладів з можливістю вивчення рідної мови за кордоном, де зосереджені громади українських мігрантів.

Надійшло 29.10.2012 р.